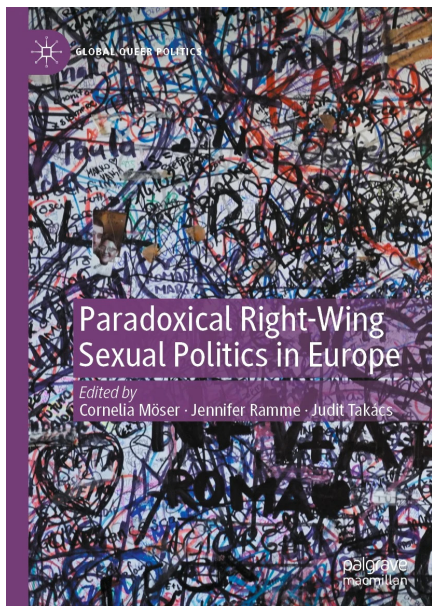

A JOBBOLDALI SZEXUÁLPOLITIKÁK ELLENTMONDÁSAI EURÓPÁBAN

Cornelia Möser – Jennifer Ramme – Judit Takács (szerk.) (2022)
Paradoxical Right-Wing Sexual Politics in Europe
Palgrave Macmillan, Cham
<https://doi.org/10.1007/978-3-030-81341-3>

<https://doi.org/10.18030/socio.hu.2022.4.213>

A Palgrave Macmillan kiadásában a *Global Queer Politics* könyvsorozat részeként 2022-ben jelent meg a Cornelia Möser, Jennifer Ramme és Takács Judit által szerkesztett *Paradoxical Right-Wing Sexual Politics in Europe* című angol nyelvű kötet (A jobboldali szexuálpolitikák ellentmondásai Európában). A 278 oldalas kötet megkapó borítójának fényképét az egyik szerkesztő, Jennifer Ramme készítette a „szerelem zűrzavaros fala” előtt. A különféle – szerelmi kapcsolatokra utaló – feliratokkal teleírt fal Veronában található Rómeó és Júlia állítólagos találkozóhelyének bejáratánál. A fénykép készítésének idején a *Non Una di Meno* (Egyel sem kevesebb) tüntetés zajlott a Családok Világkongresszusának² idején. A *Non Una di Meno* transfeminista hálózat háromnapos tüntetése az említett világkongresszus által megtestesített, nőket, nemzeti, etnikai és szexuális kisebbségeket elnyomó, exkluzív és heteronormatív családfogalomra adott válasz volt. Az e világkongresszuson részt vevő, az olaszországi jobboldali szexuálpolitikákat alakító, úgynevezett élet- és családpárti, valamint LMBTQ-ellenes szereplők jelenlétét is kritika érte, például Olaszország egykori miniszterelnök-helyettesét, belügyminiszterét és a jobboldali Északi Liga vezetőjét, Matteo Salvinit.³ A fénykép készítésének időpontja (egy feminista tüntetés és egy exkluzív családpárti világkongresszus), valamint a falon szereplő feliratok bonyolult-

¹ Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet.

² A Családok Világkongresszusa (*World Family Congress, WFC*) egy 1997-ben létrejött, egyesült államokbeli szervezethez, a Családok Nemzetközi Szervezetéhez (*International Organization for the Family, IOF*) kötődő projekt, ami a „természetes családot” támogatja. A veronai világkongresszus címe „A változás szele: Európai és globális családpárti mozgalom” (*The Wind of Change: Europe and the Global Pro-Family Movement*). Célja „megerősíteni, ünnepelni és megvédeni a természetes hagyományos családot, mint a társadalom egyetlen alapvető és fenntartható egységét.” A világkongresszus megvitatandó kérdései közé tartozott többek között „a házasság szépsége”, „a gyerekek jogai”, „az élet és család jogi védelme”. Bővebben lásd: <https://wcf-verona.org/en/about-the-congress/> [Letöltve: 2022-09-10].

³ További információ érhető el a *Non Una di Meno* hálózat honlapján: <https://nonunadimeno.wordpress.com/2019/03/17/verona-citta-transfeminista/> [Letöltve: 2022-09-10].

sága jelezheti a kötetben tárgyalt szexualpolitikák összetettségét, ellentmondásait, valamint érzelmekkel és ideológiákkal való összefonódását.⁴

A kötet szerzőinek előzetes munkásságát áttekintve az olvasó meggyőződhet arról, hogy a könyv alkotói releváns szakmai, kutatói tapasztalattal rendelkeznek az általuk feldolgozott témakörökkel kapcsolatban. A kötet elején található, a különböző országok és pártok, európai és nemzetközi szervezetek rövidítéseit tartalmazó jegyzék segíti eligazodni az olvasót mind nemzeti, mind nemzetközi kontextusban. Ugyanakkor az egyes fejezetek szerzői gyakran eltérő megfogalmazásokat és rövidítéseket használnak: jó példa erre az LMBT – azaz leszbikus, meleg, biszexuális, transznemű – rövidítés különféle, a tárgyalt országokra jellemzőnek gondolt, adott kontextusban értelmezhető változatainak alkalmazása.

A könyv tíz tanulmányból áll keretes szerkezetbe rendezve: az első és az utolsó fejezet a könyv címéhez és tematikájához igazodva az Európában megjelenő jobboldali szexualpolitikák ellentmondásait tárgyalja. A többi tanulmány nagy része egy-egy adott országon belül elemzi a jobboldali szexualpolitikákkal kapcsolatban felmerülő ellentmondásokat (Portugália, Olaszország, Ausztria, Magyarország, Oroszország, Írország), míg két fejezet összehasonlító módszerrel mutat be két-két országot (Lengyelország és Spanyolország, Svédország és Franciaország) és az ott megjelenő jobboldali szexualpolitikákat.

A *Paradoxes That Matter: Introducing Critical Perspectives on Right-Wing Sexual Politics in Europe* című első fejezet a kötet szerkesztőinek közös műve, ami a könyv létrejöttének körülményeiről és a kutatás központi kérdésének megközelítéseiről és módszereiről értekezik. A társadalmi nemre (*gender*) és a szexualitásra vonatkozó jobboldali diszkurzív stratégiákat és az ezekhez kapcsolódó populizmus kérdéseit tárja fel. A szerkesztők négy fő elemzési területre hívják fel a figyelmet a jobboldali szexualpolitikák nemzetközi szintű jelenléte kapcsán: 1) a helyi – leggyakrabban országos szintű – szexualpolitikákban azonosítható ellentmondásokra, 2) a fogalmak, gyakorlatok és politikai stratégiák terjedésére, 3) a politikai ideológiák (rasszizmus, familiarizmus, antiszemitizmus, nacionalizmus, heteroszexizmus) szerepére, valamint 4) a válságretorikákra. Majd e négy területre vonatkozóan bizonyos fogalmak tisztázását is vállalják a szexualpolitikák eredetéről és fogalmáról értekezve. A könyv központi fogalmát, a szexualpolitikát a „*a biológiai és társadalmi nemmel, a rokoni kapcsolatokkal és a szexualitással összefüggő kérdésekhez kapcsolódó hatalmi viszonyok működési tereként*” értelmezik. E „*működési tér különböző (helyi, nemzeti és nemzetközi) szinteken és különböző egymást metsző társadalmi egyenlőtlenségeken keresztül vizsgálható*”.⁵ A jobboldali szexualpolitikákat pedig úgy értelmezik a szerkesztők, mint amit egyénileg és kollektíven végeznek a politikai szintéren jobboldaliként azonosított szereplők. Ezen szereplőket különböző politikai nézetek jellemezhetik, melyek az egyenlőség és a sokszínűség elképzelésével szembehelyezkedve a társadalmi hierarchiákról alkotott vélelmek igazolásául szolgálhatnak (Möser et al. 2022:13).

A szexualitás disszidens formáinak (*dissident forms of sexuality*) elnyomása jelenleg is több szervezet és kormány törekvése. Emiatt hibás lenne azt feltételezni, hogy a szexualpolitikák liberalizálódása egyirányú fejlődési pályára „helyezhető”, sőt az sokkal inkább a szexualitást érintő elnyomás és az ehhez kapcsolódó küzdelem terének számít.⁶ A szerkesztők szerint a szexualpolitikák és a genderpolitikák interszekcionálisak, vagyis közös

4 Az említett 2019-es XIII. Családok Világkongresszusáról, a Verona Nyilatkozatról és annak jobboldali szexualpolitikákban való relevanciájáról a kötet egyik szerzője, Luca Trappolin részletesebben értekezik az ötödik fejezetben Olaszország kapcsán.

5 „... we interpret sexual politics as an operational field of power relations linked to sex, gender, kinship and sexuality issues that can be examined at different—local, national and international—levels, and through various intersecting features of social inequalities” (Möser et al. 2022:10, saját fordítás).

6 „It would be wrong to consider the liberalization of sexual politics as a linear line of progress. All to the contrary, different examples of history have shown that sexual politics should rather be considered as a field of struggle” (Möser et al. 2022:11, saját fordítás)

metszéspontokkal rendelkeznek, így az olyan kérdések, mint „a szexuális azonosság (*sexual identification*) és szexuális irányultság, a heteronormativitás és a szexuális öröm és vágy morális megítélése mind hasonló fontosságúak a szélsőjobboldali szexualpolitikák megértésében.”⁷ A könyv célja a hatalommegszerzési képességeket növelő és kiterjesztő, társadalmi és politikai aktorok által létrehozott és megvalósított európai jobboldali szexualpolitikák és kulturális napirendek feltárása. A szerkesztők elismerik, hogy a bal-jobb politikai spektrum jellemzőinek megjelenése Európában nem homogén, változatos. A kötet azt is feltárja, hogy bizonyos szélsőjobboldali ideológiák miként normalizálódnak a társadalomban való *mainstream*mé válásuk során. Ezt „brutális normalitásnak” (*Brutal Normalities*) nevezik,⁸ ami egyrészt a nemek közötti hierarchiát erősítve, a biológiai nem, valamint a társadalmi nem és a nemi szerepek közötti kapcsolat esszencialista feltételezéseire épít, és ellentétbe helyezi a fix identitásokat a szexuális és a társadalmi nemi emancipációval. Megemlíti a familiarizmust⁹ is, ami elősegítheti a jobboldali szexualpolitikák nemzetek feletti terjedését (például tematizálódik a család védelme az említett Családok Világkongresszusa esetében). Bár közel sem beszélhetünk egységes európai jobboldali szexualpolitikáról, „*mégis jelentős számú helyi, nemzeti és nemzetközi jobboldali, szélsőjobboldali, konzervatív és vallási szereplő hasonló nézeteket és értékeket vall a társadalmi nemmel, a szexualitással és a családdal kapcsolatban.*”¹⁰

A kötet szerkesztői a fejezet végén következtetéseket vonnak le és javaslatokat fogalmaznak meg: egyrészt érdemes lenne együttműködéseket kialakítani a társadalmi nemek és a szexualitás tudománya (*gender studies* és *sexuality studies*) között. Másrészt érdemes lenne bevonni akadémiai és civil szervezetek szereplőit az Európában megjelenő szélsőjobboldali szexualpolitikákat feltáró nemzetközi kutatóhálózatba, hogy a kutatók antidemokratikus lépésekre megfelelő válaszok születhessenek. Harmadrészt, érdemes lenne a globális szinten is vizsgálni a transznacionális folyamatokat. Negyedrész, a jobboldali politikák *mainstream*mé alakításának és válásának azonosítása fontos lépés lehet az Európában zajló egyéb politikai küzdelmek megértéséhez (Möser et al. 2022:17–18).

Monica Cornejo-Valle és Jennifer Ramme a – „*We Don’t Want Rainbow Terror*”: *Religious and Far-Right Sexual Politics in Poland and Spain* című – második fejezet szerzői Lengyelország és Spanyolország konzervatív politikai aktoraira fókuszálnak, kifejezetten az LMBTQ* és a feminista aktivizmushoz kapcsolódó erkölcsi vagy morális pánik (*moral panic*) jelenségének vizsgálata kapcsán. A szerzőpáros a fejezet bevezetőjében a következő szemléletes példával indokolja e két ország összehasonlító elemzését: míg 2005-ben a lengyelországi konzervatív és szélsőjobboldal LMBTQ* aktivistákat zaklatott, addig ugyanebben az évben engedélyezték az azonos nemű párok házasságát Spanyolországban. A szerzők az összehasonlítással mutatják be, hogy az Európai Unióban miként változott a szélsőjobboldal és annak szexualpolitikája. Továbbá rámutatnak arra, hogy a helyi környezetben miként és milyen politikai szereplők révén jelennek meg globális és transznacionális diskurzusok, valamint hogy mely válságregorikák valószínűsíthetőbbek helyi szinten (Cornejo-Valle–Ramme 2022:26–28).

7 „We believe that sexual and gender politics are intersectional, and topics including sexual identification and orientation, heteronormativity and moral views on sexual pleasure, and desire are equally important for a full understanding of far-right politics analysed in this volume” (Möser et al. 2022:12, saját fordítás).

8 A szerkesztők által használt „brutális normalitás” fogalmáról lásd Möser et al. 2022:14: „We refer to the normalization of far-right politics as ‘Brutal Normalities’, including institutional and everyday sexism, LGBTIQ*-phobia and sexualized racism”

9 A familizmust vagy familiarizmust a kötet szerzői egyrészt társadalmi, másrészt ideológiai familiarizmusként értelmezik. Előbbi az egyénnel szemben a család jelentőséget hangsúlyozza, és szakpolitikai intézkedések révén a házasságon alapuló családforma felé „tereli” az egyéneket, míg a másik felfogás a családot mint a társadalom központi, fennmaradását biztosító elemét azonosítja, illetve pozitív értékeket rendel hozzá (például »családi értékek«). Magyar kontextusban lásd: Dupcsik–Tóth 2014.

10 „... still a vast number of local, national and transnational right-wing, far-right, conservative and religious actors often share certain conservative beliefs and values in terms of gender, sexuality and family.” (Möser et al. 2022:17, saját fordítás)

A fejezet elméleti megközelítését Cohen (1972) morális pánik megközelítése, valamint a Snow és Benford által alkotott kollektív cselekvés értelmezési kereteinek (*theory of framing in collective action*) elmélete adja (Snow–Benford 1988, Snow et al. 1986). A morális pánik arra a folyamatra fókuszál Cohen megközelítése alapján, ami által „egy állapotot, epizódot, személyt vagy személyek csoportját a társadalmi értékekre és érdekekre fenyegetésként határoznak meg” (Cohen 1972:9)¹¹ az úgynevezett morális vállalkozók (*moral entrepreneurs*). A morális jelző a nacionalizmus és a vallás szempontjából fontos a fejezet szerzői számára. Snow és Benford keretezéselemzéséhez kapcsolódóan azt feltételezik, hogy a jobboldali erkölcsi pánik egy keretezésre való törekvés eredménye. Emellett a válságretorikában meghatározóvá váló kulcsszavak és kifejezések áttekintésével e törekvések politikai lehetőségstruktúráját is elemzik a két ország tekintetében.

Az összehasonlítás elején a szerzők mindkét országban azonosítják a jobboldali szexualpolitikák szereplőit. Először a katolikus egyház helyzetét tárják fel különböző kutatások számszerű eredményei alapján (például a katolikus hívek aránya, az egyházi szertartásokon való részvétel, a vallás szerepe a nemzeti identitás meghatározásában, valamint a magukat katolikus vallásúként azonosító válaszadók hozzáállása bizonyos kérdésekhez). Ilyen témák például az azonos nemű párok házassága és az azonos nemű párok általi örökbefogadás, amikkel kapcsolatban Lengyelországban általában inkább elutasító hozzáállás figyelhető meg, míg Spanyolországban inkább elfogadó. A bemutatott adatokból arra lehet következtetni, hogy a katolikus egyház eltérő mértékű támogatottsággal rendelkezik a két elemzett országban, de az is megállapítható, hogy – az eltérő kontextus ellenére – mindkét ország „antigender” aktivistái „bizonyos mértékű katolikus háttérrel, doktrinális nyelvezettel, anti-LMBTQ* napirenddel, nacionalista és »életpárti« (pro-life) retorikával, valamint jobb- és szélsőjobboldali politikai beállítottsággal és nemzetközi hálózatokkal rendelkeznek.”¹² A jobboldali szexualpolitikák szereplői közé sorolhatók a politikai pártok, valamint a civil szféra bizonyos kulcsszervezetei és azok különböző platformjai. A tanulmány a szélsőjobboldali pártok, valamint a katolikus egyház szélsőjobboldali képviselőinek és az úgynevezett életpárti civil szervezeteknek az összefonódásáról értekezik, ahol „a szexualpolitikák központi elemeit a fehér felsőbbrendűség, a rasszizmus, az antiszemitizmus és az iszlamofóbia alkotják.”¹³

A jobboldali szexualpolitikai aktorok összehasonlítása után a fejezet azt vizsgálja, hogy miként alkalmazzák a nemzetközi „antigender” napirendet, nyelvezetet és ideológiai utalásokat nemzeti szinten. A fejezet ennek nyomán jelentős szereplőként azonosítja a katolikus egyházat a különböző szexualpolitikához kapcsolódó kérdések keretezésében (példaként említhető az azonos nemű párok házassága, az abortusz, a mesterséges megtermékenyítés kérdéseinek „genderideológiaként” és egyúttal a „halál kultúrájaként” való keretezése). Fő keretezési elemként a „halál kultúrája” mindkét országban jelen van és több szereplőt céloz egyszerre: támogatja a pronatalista és familiarista elképzeléseket, miközben elítéli az erkölcs megsértőit (*moral offenders*). A szerzők példákon keresztül mutatják be, hogy a „genderideológia” és a „halál kultúrája” keretezése miként jelent meg a két országban. Továbbá olyan szereplőket és fejleményeket azonosítanak, melyek révén a fentebb azonosított keretezésre vonatkozó nemzetközi doktrinális nyelvezet helyi szinten alakul és „alkalmazkodik” az adott közösség érzéseinek, emlékezetének megfelelően a morális pánikkeltés céljából (Cornejo-Valle–Ramme 2022:34–44). Ezt követően a tanulmány azt vizsgálja, hogy hasonló keretezés mellett miért „sikeresebb” a szélsőjobboldali szexualpolitika Lengyelországban, mint Spanyolországban. A különbséget a két országban jelenlé-

11 „condition, episode, person or group of persons emerges to become define as a threat to societal values and interests” (Cohen 1972:9, saját fordítás).

12 „... still share some Catholic background, doctrinal language, anti-LGBTQ* agenda, nationalist and familist (‘pro-life’) rhetoric, right and far-right political alignment and international networks” (Cornejo-Valle – Ramme 2022:30. saját fordítás).

13 „Those groups link their sexual politics openly to white supremacy, racism, antisemitism and Islamophobia.” (Cornejo-Valle–Ramme 2022:32, saját fordítás).

vő nacionalizmustípusokkal, valamint a katolikus egyház politikai életben való szerepével magyarázza. Végül a szerzők megállapítják, hogy mindkét országban a „konzervatív szereplők morális pánikot kívántak kelteni azáltal, hogy a társadalomra, a gyerekekre, a nemzetre és akár a civilizációra való fenyegetésként jelölték meg az LMBTQ* és feminista aktivistákat”.¹⁴ A fejezet az összehasonlítás eredményeinek megismétlésével és a felmerülő paradoxonok áttekintésével zárul.

A – *Nothing from Them: LGBTQI+ Rights and Portuguese Exceptionalism in Troubled Times* című – harmadik fejezetben Ana Cristina Santos portugál kontextusban elemzi a szélsőjobboldal terjedése, valamint a társadalmi nemi és szexuális sokszínűség (*gender and sexual diversity*) ellen irányuló támadások közötti kapcsolatot a jobboldali populista ideológiákhoz kapcsolódóan. A tanulmány Portugália jelenkori történelmének a tárgyalandó kérdések szempontjából releváns áttekintésével indul, majd Santos három paradoxont is azonosít: 1) Miként tudott átfogó jogi elismerést biztosítani az LMBTQI+ csoportnak egy olyan, 48 évig diktatúrában élő katolikus, és „hagyományos” család-orientált ország, mint Portugália? 2) A 2008-as gazdasági válságot és a Nemzetközi Valutaalaphoz kötődő 2010. évi megszorító intézkedéseket követően, miként tudta az ország az egyenlőség és az emberi jogok tiszteletét a gazdasági helyreállítás alapvető részévé tenni? 3) Annak ellenére, hogy a szélsőjobboldali nézetek terjednek Európában, vajon Portugália miért tartozik azon országok közé, ahol e nézetek kevésbé sikeresek? (Santos 2022:63)

A szerző bemutatja a 2001-et követő LMBTQI+ politikákat Portugáliában, majd a társadalmi nemi- és szexuális sokszínűség-ellenes mozgalmak és a szélsőjobboldal megjelenését, végül az LMBTQI+ csoport mindennapi életét érintő szélsőjobboldallal kapcsolatos aggodalmakat tárja fel.

Az átfogó LMBTQI+ jogi keretrendszer kialakulásához hozzájárult az LMBTQI+ mozgalom rezilienciája, valamint a diffuzív inkluzivitást (*diffusive inclusiveness*) eredményező elszigetelés politikája (*politics of containment*), vagyis megosztó kérdések esetén a radikális stratégiák felfüggesztése a progresszív és a konzervatív társadalmi szektorok széleskörű konszenzusának elérése érdekében (Santos 2022:66). Azonban a katolikus egyház által támogatott salazari jobboldali diktatúra nem tűnt el nyom nélkül: például az aszimmetrikus módon megvalósuló társadalmi, kulturális és politikai intervenciók, mely aszimmetriák a köz- és a magánéletbe ágyazódva maradnak fenn (strukturális szexizmus, vagyis a társadalmi szerkezetbe ágyazott nemek közötti egyenlőtlenségek, homofóbia és transzfóbia).¹⁵ A modernizációhoz és az Európai Unióhoz kapcsolódó progresszív jogi lépések mellett a heteronormatív, familiarista jóléti rezsimben kialakult konzervatív hagyományok is megmaradnak, és ezek egymással ellentétes erőként működnek.

A Charles Tilly-féle politikai lehetőségstruktúrára (*political opportunity structure*) támaszkodva a szerző megvizsgálta, hogy a jobboldali populizmusnak milyen feltételek álltak a rendelkezésére ahhoz, hogy sikeressé váljon (társadalmi mozgalom, politikai pártok és informális csoportok). Három hullámot azonosított Portugáliában: az abortuszellenes mozgalmat (1998–2007), az azonos nemű párok házassága elleni kampányt (2009–2010) és 2018 óta az „antigender” mozgalmat (Santos 2022:68). Rámutatott arra, hogy 1974 óta, a salazari diktatúra bukása után először szerzett politikai mandátumot szélsőjobboldali jelölt, ami lehetőséget adhat a jobboldali szexualpolitikák legitim platformon való megjelenésének. A szerző a jobboldali aggodalmakra adott LMBTQI+ csoportok reakcióit is feltárta, például, hogy a megkérdozettek szerint a szélsőjobboldal fenyegető

14 „... Polish and Spanish conservatives tried to create a moral panic by accusing LGBTQ* and feminist activists of being a threat to society, to children, to the nation and even to the entire European civilization (which is claimed as a Christian civilization).” (Cornejo-Valle–Ramme 2022:44, saját fordítás).

15 Ilyen aszimmetriaként azonosítja a tanulmány – több más tanulmányra hivatkozva – például a nemek közötti bérszakadékot, a nemi alapú erőszak magas arányát és az ehhez kapcsolódó hivatalosan benyújtott panaszok hiányát (Santos 2022:66–67).

jelenléte a jelenlegi jogi keretrendszer és társadalmi stabilitás sérülékenységre világít rá. A fejezet vége a korábban azonosított három paradoxont oldja fel a portugál jobboldali szexualpolitikák esetében. 1) Az LMBTQI+ csoport aktivizmusának köszönhetően az EU-hoz kapcsolódó modernizációs törekvések részévé vált az emberi jogok védelme és biztosítása. 2) A korábbi jobboldali kormánnyal szemben a könyv megjelenésekor hatalmon lévő baloldali kormány számára az egyenlőség és igazságosság kulcsszempontokká váltak (a gazdasági fellendülésben is). 3) A portugál szélsőjobboldal nem tudott igazán platformot szerezni, ami mind a lehetőségek hiányából, mind a történelmi kontextusból fakad (Santos 2022:78–79).

A *The Sexual Politics of National Secularisms in Sweden and France: A Cross-Confessional Comparison* című negyedik tanulmányban Cornelia Möser és Eva Reimers Svédországot és Franciaországot vették górcső alá. Kiindulási pontjuk az „antigender” mozgalmaknak a „genderideológiával” való szembehelyezkedése, valamint e mozgalmak vallásos intézményekkel, szervezetekkel való kapcsolata. A két országot éppen azért tartották érdekesnek összevetni a szerzők, mert azok szekuláris, modern, toleráns államként azonosítják magukat. A vallásnak csekély hatása van az állampolgárokra és a kormányzásra, a vallásszabadságot pedig tiszteletben tartják. Az összehasonlítást a közösen vallott értékeknek, a jóléti államiságnak és a gyereknevelés szervezésének hasonlósága indokolja (Möser–Reimers 2022:88–89). E két országot a vallásszabadság biztosítása és a szexualpolitikák szerint hasonlítják össze. Utóbbi azt foglalja magában, hogy „*a jog és a politikai cselekedet miként szabályozza a szexuális és nemi identitások és gyakorlatok társadalmi sokféleségét, valamint miként hoz létre hierarchikus viszonyt közöttük.*”¹⁶

A fejezet elméleti keretéhez analitikus fogalmakként használja Puar (2007) homonacionalizmusát, Farris (2017) femonacionalizmusát, valamint az ezeket metsző szekularizmus fogalmát. A homonacionalizmus többek között arra mutat rá, hogy sok nyugati országban a tolerancia és az LMBTQ személyek jogainak biztosítása a vallás mássá (*othering*), archaikussá és veszélyessé minősítésével jár együtt. A femonacionalizmus arra hívja fel a figyelmet, hogy a nemek közötti egyenlőség értékei és politikái milyen módon jelennek meg európai nacionalista és idegengyűlölő diskurzusokban (Farris 2017:1).¹⁷ A tanulmány a szekularizáció és szekularizmus fogalmait is meghatározza: a vallásnak a politika, a kormányzás és az egyének feletti hatalmának és befolyásának elvesztése, valamint a nemzetállamok önképében meghatározó vallásos hatalom és befolyás hiánya (Möser–Reimers 2022:90). A két ország szekularizmusában és vallásszabadságában különbségek vannak a történelmi fejlődés nyomán, ami befolyásolja, hogy a homonacionalizmus és femonacionalizmus miként jelenik meg a szélsőjobboldali és a nacionalista mozgalmaknál. E különbségek feltárása után a tanulmány bemutatja az „antigender” mozgalmak főbb szereplőit és elemzi az általuk alkalmazott diszkurzív stratégiákat, valamint elhelyezi őket mind nemzeti, mind európai kontextusban.

Svédország protestáns szekularizmusát bemutatva a szerzőpáros arra jutott, hogy a vallás nem elégséges érv az „antigender” mozgalom fellendülésére, sőt az egyháznak alig van szerepe ebben. Svédország feminista, LMBTQ-barát és a nemek közötti egyenlőséget szem előtt tartó nemzetképében a tanulmány a femo- és a homonacionalizmus megnyilvánulásait véli felfedezni. A különböző tényezők (a nacionalizmus femo- és homonacionalizmussal, valamint szekularizmussal való összefüggései, modernitásfelfogás, neoliberalizmus, iszlamofóbia, rasszizmus) pedig termékeny talajt adtak az „antigender” mozgalmaknak és diskurzusoknak. Ezen diskurzusokat – melyeket a jobboldali nacionalista mozgalom képvisel – lassú, de folyamatos változás jellemzi

16 „By sexual politics we refer to how legislation and political actions regulate the social variety of sexual and gender identities and practices, and how this produces hierarchical order or political repression of some sexual and gender cultures and identities (Weeks 1981)” (Möser–Reimers 2022:88, saját fordítás).

17 A szerzők kifejezetten ekként használták a femonacionalizmus fogalmát: „A femonacionalizmus fogalmát az olyan nacionalista és konzervatív diskurzus leírására használjuk, amik tartalma a »nők megmentése« a muszlimoktól” (uo. 90, saját fordítás).

2010-től, a Svéd Demokraták (*SD, Sverigedemokraterna*) nacionalista konzervatív jobboldali párt parlamentbe jutása óta (Möser–Reimers 2022:93–95). Franciaországban a *La Manif pour tous (LMPT)* azonos nemű párok házasságával és örökbefogadási lehetőségével szembehelyezkedő mozgalom,¹⁸ valamint a nacionalista, szélső-jobboldali Nemzeti Front, későbbi nevén a Nemzeti Tömörülés (*FN, Front National és RN, Rassemblement National*) politikai aktorok azonosíthatók a nacionalista szexualpolitikák különböző formáinak megtestesítőiként. A franciaországi jobboldali szexualpolitikák megértésének négy központi ideológiai jellemzőjét azonosítja a tanulmány: a familiarizmus, a nacionalizmus, a naturalizmus és a rasszizmus. A szerzőpáros szerint mindkét országban az „antigender” mozgalom révén normalizálódnak és *mainstream*mé válnak a jobboldali nacionalista populista politikák és értékek, és ez összekapcsolódik a bevándorlásellenes és rasszista megnyilvánulásokkal.

Luca Trappolin a *Right-Wing Sexual Politics and „Anti-gender” Mobilization in Italy: Key Features and Latest Developments* című negyedik fejezetben Olaszországot vizsgálja a jobboldali szexualpolitikák és az „antigender” mozgalmak kapcsán, kifejezetten ezeknek a „genderideológia” keretrendszerére való támaszkodását az LGBT jogok és nemi identitások denaturalizációja elleni mozgósításban. Már a tanulmány elején megállapítja, hogy az anyaságot mint a nők társadalmi helyzetét meghatározó tényezőt az olasz jobboldali pártok és szervezetek szexualpolitikáikban az LGBT-mozgalom követeléseivel állítanak szembe (például a szerző által azonosított abortuszhoz való jog, az olasz nők termékenységének kérdése, valamint a homoszexualitás deviancia vagy magánügyi keretezése). További fontos tényező a Vatikán „genderideológiára” vonatkozó retorikájának átvétele, amely a társadalmi nem, a szexualitás és a család heteronormatív és esszencialista értelmezését hangsúlyozza. Ezen diskurzus jobboldali szexualpolitikákba való beépítésének sikerességéhez további politikai tényezők is hozzájárultak: a szerző ezek között említi a családjog, a büntetőtörvénykönyv és a nemzeti iskola-rendszer modernizálásáról, valamint az azonos nemű párok elismeréséről és a gyűlöletbűncselekmények szabályozásáról szóló 2010 környékére tehető olasz parlamenti vitákat. A jobboldali pártok és szervezetek – a parlamenti vitákkal kapcsolatos diskurzusokat, tüntetéseket felhasználva – „genderkonspirátornak” nevezték a reformok támogatóit (Trappolin 2022:120–121). Az ezen parlamenti viták és tárgyalt jogi reformok körüli folyamatok ellentünetésekhez és az „antigender” mozgalom felállításához vezettek, melyekben a különböző csoportok közötti összekötő kapocs a „genderideológiáról” szóló diskurzus és ennek különböző szereplőket összekötő hatalma (Kováts–Pöim 2015) volt. A tanulmány az olasz „antigender” mozgalomra Anna Lavizzari és Massimo Prearo (2019) megközelítését alkalmazza, vagyis „*egyének, már létező szervezetek és újonnan alakult csoportok hálózatának megnyilvánulása[ként értelmezi], akiket foglalkoztat a genderideológia és genderelmélet fogalmi köre összpontosuló politikai és ideológiai fenyegetés.*”¹⁹

A genderideológia-diskurzus révén a jobboldali társadalmi és politikai aktorok szövetséget alakíthattak ki a katolikus intézményekkel és szervezetekkel, ami a mozgalom láthatóságának növelése mellett további következménnyel is járt. Egyrészt a Vatikántól vett genderideológia-diskurzus leszűkült az olyan szexualpolitikákra, melyek vissza kívánják tartani az államot az LGBT jogokat és a nemi identitások denaturalizációját érintő változásoktól. Másrészt előtérbe került ezen szexualpolitikában a „hagyományos család” védelme szembeállítva az LGBT jogok fejlődésével és a családi értékek szekularizációjával (Trappolin 2022:121).

A szerző bemutatja az olaszországi „antigender” mozgalom összetételét, valamint főbb társadalmi és politikai szereplőit annak kialakulásától kezdve, a mozgalom mobilizációjához kapcsolódó problémákkal együtt.

18 A mozgalom neve *La Manif pour tous* (Tüntetést mindenkinek), ami a *Le mariage pour tous* (Házasságot mindenkinek) egyenlő házasságot követelő mozgalommal helyezkedik szembe.

19 „...expression of a network of individuals, already existing organizations, and newly-formed groups concerned with the political and ideological threat centered around the notions of gender ideology and gender theory” (Lavizzari–Prearo 2019:425, saját fordítás).

A jobboldali politikai pártok és szervezetek mozgósítási folyamatban játszott szerepe kapcsán a szerző egyrészt a „genderideológia” diskurzus tartalmát, vatikáni eredetét és e diskurzus említett szereplők általi elsajátítását vizsgálja, másrészt a politikai rendszer és az olasz „antigender” civil szervezetek kapcsolatát tárja fel. Ezt követően a legutóbbi olaszországi „antigender” fejleményeket (például a 2018 márciusa és 2019 szeptembere között kormányzó Nemzeti Liga (*Lega*, a *Lega Nord* utódpartja) és a 2019-es Családkongresszus) ismerteti az ezekről készült médiatudósításokra támaszkodva. Végezetül két paradoxont tár fel az olasz jobboldali társadalmi és politikai aktorok „genderideológia” elleni harca kapcsán. A Vatikántól átvett „genderideológia” diskurzus a genderelmélet egységesként való bemutatása paradoxonként értelmezhető. Egy másik paradoxon az LGBT jogokkal való szembehelyezkedést mint mobilizáló tényezőt érinti. Ugyanis miközben az LGBT szexualpolitikákat elítélik a tanulmányban azonosított jobboldali szereplők, igyekeznek homofóbiaellenes, az egyenlőség elvét hangsúlyozó megnyilvánulásokat tenni. A fennálló paradoxont kívánja feloldani a „genderideológia” diskurzus a „hagyományos családra” és a gyermekek védelmére fókuszálva, szembeállítva azt az LGBT aktivisták követeléseivel (például párkapcsolat jogi elismerése, gyűlölet-bűncselekmények szabályozása). Így a homofóbiaellenesség úgy nyilvánul meg, hogy nem konkrétan az LGBT csoporttal, hanem a többségre erőltetett, „diktatórikus” jelzővel illetett, kulturális kisebbségi követelésekkel helyezkedik szembe az emberek közötti egyenlőséget hangsúlyozva (Trappolin 2022:137–138).

A következő, Ausztriáról szóló – *Fear of the „New Human Being”: On the Intersection of Antisemitism, Antifeminism and Nationalism in the Austrian Freedom Party (FPÖ)* című – fejezet Karin Stögner eredetileg németül íródott tanulmányának e kötethez igazított angol nyelvű változata. A fejezet célja, hogy bemutassa az antifeminizmus és az „antigenderizmus” antiszemitizmussal és nacionalizmussal való metszéspontjait és kölcsönhatásait az Osztrák Szabadságpárt (*Freiheitliche Partei Österreichs*, FPÖ) példáján keresztül. E párt kapcsán kifejezetten azt vizsgálja, hogy az antifeminista és antiszemita retorika miként biztosít és erősít meg egy exkluzív nemzeti identitást, valamint hogy ezek összekapcsolódásai miként teszik lehetővé az ambivalenciák, bizonytalanságok és ellentmondások beépítését egy stabil, fix igazságokat tartalmazó világnézetbe.²⁰

Stögner először Ausztria és Németország történelmi kontextusát tárja fel az antifeminizmus, antiszemitizmus és nacionalizmus kapcsán, rámutatva a hasonlóságokra és a különbségekre, valamint a folytonosságokra vagy épp azok hiányára, kifejezetten a *Völkisch* etnonacionalista német ideológiára fókuszálva. E kontextusban vizsgálja az Osztrák Szabadságpárt Politikai Kézikönyvét²¹ és az abban található ideológiai alapokat, melyben megjelenik például a mixofóbia elve (az emberek csoportjának kölcsönös kizárólagossága, vagyis a csoportok közötti keveredés elkerülése) az antifeminizmussal és az antiszemitizmussal együtt. A fejezet rámutat arra, hogy a mixofóbia a nacionalizmushoz hasonlóan nagy szerepet játszik a jobboldali szexualpolitikákban. Ezen ideológiai alapok a kézikönyvben azonban kevésbé explicitek, inkább a jelenlegi társadalmi vitákra szabottan, „modernizálva” jelennek meg (Stögner 2022:152). A szerző az antifeminizmus és az antiszemitizmus metszéspontjait vizsgálva megállapítja, hogy a párt eltávolodott a nyílt antiszemita megnyilvánulásoktól, az antifeminizmus pedig egyfajta antiszemitizmust helyettesítő ideológiaként jelenik meg az FPÖ diskurzusában (Stögner 2022:162–165). Végezetül megállapítja, hogy „a szexizmus, a homofóbia és a transzfóbia a párt ideológiájának alapjai közé tartoznak” és azt a célt szolgálják, hogy a társadalmilag nem elfogadott antiszemitizmus ideológi-

20 „...their interplay and interpenetration make it possible to integrate socially induced but unacknowledged ambivalences, uncertainties and contradictions (e.g. with regard to one’s own identity) into a fixed world view” (Stögner 2022:146, saját fordítás).

21 A kézikönyv az Osztrák Szabadságpárt vezető tisztségviselőinek és választott képviselőinek szolgál útmutatóul, és azonosítja az aktuálisnak tekintett problémákat, valamint megoldási lehetőségeket. A főbb fejezetek címei között szerepel például: szabadság és felelősség, haza és identitás, jog és igazságosság, család és nemzedékek.

ájának helyét átvegyék, hasonló működési móddal.²² A párt ezen keresztül a bizonytalanságok csökkentését, a fix és egyértelmű identitások fenntartását célozza.

Emiatt például a párt társadalmi nemekre vonatkozó politikai kapcsán fontos a történelem során megszilárdított rend természetesként láttatása (mind biológiai, mind társadalmi nem esetén) és megerősítése a nemek bináris jellegének hangsúlyozásán keresztül. A tanulmány a *gender mainstreaming* példáján keresztül mutatja be az FPÖ ambivalens hozzáállását. Ugyanis e párt egyszerre célozza politikai programjában a nemek közötti egyenlőséget, mégis ezen egyenlőség elérésében a fennálló társadalmi rend megváltozását és a stabil nemi szerepek elmosódását éli meg fenyegetésként. A nemek binaritásához való ragaszkodás, valamint a nők és a férfiak hierarchikus társadalmi struktúrában való helyzetének egyértelmű mivolta mind a nemzeti kulturális identitás részét képezik a párt ideológiájában. A párt identitáspolitikájában az „antigender” diskurzus a nemzeti egységet szolgálja, amiben a társadalmi nemi szerepek fenntartása a cél. Ebben a kontextusban a nők a férfiakhoz képest impliciten alacsonyabb rendű nemként, mégis idealizált és védendő alanyként jelennek meg az anyaság kapcsán a jóindulati szexizmus révén (Stögner 2022:166).

A hetedik – *Paradoxes of the Right-Wing Sexual/Gender Politics in Hungary: Right-Wing Populism* – fejezetben Barát Erzsébet a 2010-et követő magyarországi jobboldali populista diskurzusok exkluzív diszkurzív stratégiáit tárgyalja. Először a jobboldali populista félelemretorikát mutatja be, amiben a „gender” fogalma kulcs szerepet játszik, kiegészülve az ehhez társított „ideológia” megnevezéssel, ami a népszerűség mobilizációját teszi lehetővé a gender stratégiai hiteltelenítésével és ellehetetlenítésével. A következőkben egyrészt a jobboldali populista diskurzust tárja fel, másrészt a marxista feminista csoport érvelését elemzi, amint azok a domináns kizáró logikába és retorikába ragadnak, miközben épp azok megkérdőjelezése lenne a céljuk.

Barát már a tanulmány elején arra a paradoxonra hívja fel a figyelmet a radikális jobboldali szexualpolitikák kapcsán, miszerint a kormánypárti gyűlöletbeszéd logikai koherenciát alakít ki azáltal, hogy a „genderideológiát” a Laclau által félmjelzett üres jelölőként használja. Ezáltal stigmatizálhatóvá válik bármely csoport, és így a nemzet ellenségének minősíthető. Megállapítja, hogy a diszkurzív stratégia alapja Magyarországon az üres jelölőként működő genderideológia (Barát 2022:176). Ruth Wodak (2015) a neoliberális kapitalizmusban működő populista jobboldali politikai diskurzusok két jellegzetességét emeli ki: a kisebbségi társadalmi csoportra irányuló bűnbakképzés folyamatát, valamint a „józan észre” való hivatkozást és anti-intellektualizmust. E két jellegzetességet a fejezet szerzője egymást metszőnek véli, kifejezetten a gyűlöletbeszéd „normává válása” során. A gyűlöletbeszédén keresztül hiteltelenítést és ellehetetlenítést Barát a gender kapcsán a társadalmi nemek tanulmánya mesterszak megszüntetésével kapcsolatban mutatja be részletesen, majd a fejezet második felében a magyar progresszív feminizmus érvelési problémáit és ideológiai korlátait elemzi. A progresszív feminista retorikát a Magyar Női Érdekérvényesítő Szövetség weboldalán található anyagok, valamint kiválasztott tanulmányok alapján tárja fel. Ezen anyagokból láthatóvá válik a biológiai alapú egyéni identitáshoz való jogot követelő progresszív baloldali feminizmus és a gender társadalmi konstruáltságát hangsúlyozó queerfeminizmus egymásnak feszülése a társadalmi nem eltérő felfogása miatt (Barát 2022:187). Barát a fejezet végén megismétli, hogy a domináns politikai retorika a gender és „genderideológia” megbélyegzésével szisztematikusan hitelteleníti és ellehetetleníti a félelemretorikán keresztül a gender fogalmához expliciten vagy impliciten kapcsolódó kutatást és aktivizmust.

Erin Katherine Krafft az Oroszországról szóló – *Paradoxical Sexual and Gender Politics: Projects and Narratives of Russia's Far Right* című – nyolcadik fejezetben a jelenlegi orosz szélsőjobboldalt vizsgálja, aminek

22 „Sexism, homophobia and transphobia are fixed components of the FPÖ's ideology and can substitute for an antisemitism that is no longer openly permitted” (Stögner:167, saját fordítás).

központi projektje a heteronormatív társadalmi nemi normák kizárólagosságának felállítását és megszilárdítását. A fejezet célja, hogy rámutasson: a szélsőjobboldal e projekten belüli törekvései a saját politikai hatalmuk és érdekeik megerősítését szolgálják azáltal, hogy szabályozzák, megosztják és ezáltal gyengítik a többi társadalmi csoportot a lakosságon belül. A heteronormatív narratívák és jogszabályok paradox helyzetét is bemutatja a szerző: míg a heteronormatív társadalmi nemi szerepek és szexualitásformák megerősítése a „veszélyes nyugati beavatkozások” elleni védelmet szolgálják, bizonyos esetekben éppen a neoliberalizmus nyugati modelljére támaszkodva igazolják saját érveiket (például az orosz abortuszellenes mozgalom és a nyugati „családpárti” értékekre támaszkodó eszmék közötti kapcsolat).

A fejezet eleje a jobboldali válságretorikát mutatja be, valamint annak használatát a különböző ideológiák felállításában, így a nacionalizmus, neotradicionalizmus, neoliberalizmus és az előíró heteronormativitás (*prescriptive heteronormativity*) esetében. „A gazdasági, demográfiai és politikai válságokat az állam taktikusan és diszkurzív módon használja. Ezen válságokra új nacionalista és neotradicionalista narratívákat, neoliberális ideológiákat és gyakorlatokat épít az előíró heteronormativitással együtt.”²³ Ehhez kapcsolódóan, a szerző meghatározza, hogy a fogalmak (nacionalizmus, neotradicionalizmus, neoliberalizmus, heteronormativitás, nem-heteroszexuális) mely jelentését használja. Például azért használja a tanulmány Kondakov (2014) munkásságára támaszkodva a nem-heteroszexuális kifejezést az LGBTQI helyett, mert előbbi kevésbé „nyugati”, és ezáltal sokkal szélesebb körű csoportot foglal magában (Krafft 2022:205). A krízisekre adott válaszokban fontos szerepet játszik a heteronormatív női és férfi sztereotípiákra és nemi szerepekre épülő és ezeket megkövetelő „gender neotradicionalizmus”, ami hozzájárul a pronatalista – azaz a népesség reprodukcióját ösztönző – állami politikákhoz és diskurzusokhoz is.

A fejezet második részében Krafft az orosz állam, az ortodox egyház és a magánfinanszírozók projektjeit és narratíváit elemzi. Ezek a hagyományos családi egységek elősegítését és a neotradicionalisták heteroszexuális normák (*heteronorms*) felállítását célozzák, és a konkrét, előíró heteronormatív társadalmi szerepeken nyugvó családmodellt és az anyaságot támogatják. A szerző az oroszországi jobboldali szexualpolitikák paradoxonjaira mutatott rá egyrészt a július 8-án ünnepelt „Család, Szeretet és Hűség Napja” kapcsán, másrészt az abortuszellenes projektek – például az Anyaság Szentsége (*Sanctity of Motherhood*) projekt – kapcsán, így ez utóbbiakhoz kapcsolódó pronatalista politikákra és a nyugati neotradicionalista családi értékek megidézésére, valamint e projektek belső ellentmondásaira is. Ilyen belső ellentmondásként emelhető ki a családon belüli erőszak rekriminalizálására vonatkozó állami törekvés és az egyház ezzel való szembehehelyezkedése (Krafft 2022:207–212).

A fejezet harmadik része az oroszországi homofób politikákat és gyakorlatokat vizsgálja, valamint azt, hogy ezek miként hoznak létre politikai és társadalmi keretrendszereket és heteroszexuális normákat. A jogszabályok kapcsán a szerző megemlíti, hogy bár a homoszexuális cselekményeket dekriminalizálták Oroszországban (kétszer is: először 1917-ben, másodszer 1933-ban), olyan jogszabályok és kapcsolódó retorikák jelentek meg, melyek a nem-heteroszexuális lakosságot elítélik, patológiai esetnek tekintik és legitimálhatják az e csoport ellen elkövetett erőszakot (például gyűlöletbűncselekményeket) is. Az e politikákra és retorikákra vonatkozó érvelés alapján a nem-heteroszexuális oroszok bűnbakokként és ellenségekként jelennek meg, akik veszélyt jelentenek a hegemon femininitást megtestesítő, védelemre szoruló, sérülékeny orosz anyákra, gyerekekre és magára a nemzetre is. A szerző végső következtetése, hogy a bemutatott projektek és narratívák belső ellentmondásaikkal együtt, illetve azok ellenére is a heteroszexuális normák olyan átfogó rendszerét alkotják,

23 „These economic, demographic, and political crises are all tactically and discursively put to use by the State; they are the foundation upon which new nationalist and neotraditionalist narratives are built, as well as new neoliberal ideologies and practices, paired with and manifesting as sprawling projects of prescriptive heteronormativity” (Krafft 2022:204, saját fordítás).

ami a népesség egyes csoportjainak fegyelmezését, megosztását és gyengítését (*discipline, divid, and weaken*) célozza hatékonyan (Krafft 2022:215–216).

A kilencedik – *De-colonializing National(ist) Narratives Across the Island of Ireland: The Right to Same-Sex Marriage and Abortion in Northern Ireland* című – fejezetben Ulrike M. Vieten egy olyan jogesetről írt, amikor is egy észak-írországi LMBT+ szervezet egy azonos nemű párok házasságát támogató feliratú tortát kívánt rendelni, ám a cukrászda megtagadta a szolgáltatást vallási okokra hivatkozva. Ezzel kívánta szemléltetni, hogy az észak-írországi szexualpolitikák paradoxonjainak megértésében a vallás – és kifejezetten a római katolikus vallás – kulcsszerepet tölt be. A szexualpolitikák kapcsán a fejezet az azonos nemű párok házasságára és az abortusz szabályozására fókuszál. Például paradoxon az, hogy míg növekvő elfogadottságot élveznek a queer életmódok és identitások, az abortuszjogok liberalizálása nem élvez ekkora elfogadottságot az észak-írországi „antigender” szexualpolitikákban.

A szerző először Írország brit gyarmatosításának főbb történelmi fordulópontjait azonosítja és a dekolonizációs nacionalista narratívák szükségessége mellett érvel annak érdekében, hogy a jelenleg is fennálló etnikai-vallási konfliktusokat és nacionalista politikákat kontextusba helyezze. Ezt követően az észak-írországi szexualpolitikákat, valamint az etnovallási csoportidentitásból fakadó sajátosságokat mutatja be. Észak-Írországot – a politikai és a civil szervezetek igyekezete ellenére – még mindig meghatározza a felekezeti és az ehhez kapcsolódó konfliktusok (katolikus és protestáns felekezetek). Továbbá érdekcsoport alapú (konzociális) hatalommegosztás jellemzi, ami révén két etnikai-vallási közösség egyenlő képvisellel rendelkezik a helyi kormányzatban. Az 1998 után két domináns felekezeti politikai párttá fejlődött Demokratikus Unionista Párt (*Democratic Unionist Party, DUP*) és a *Sinn Féin* különböző módon viszonyul az LMBT+ jogokhoz: az előbbi elutasító, az utóbbi támogató módon. Ezzel szemben a nők testi autonómiáját érintő abortuszhoz való jog a felekezeti megosztottságot áthidalva, sokkal megosztóbb kérdés nemzeti szinten (Vieten 2022:231–233).

A továbbiakban a dekolonialista és a posztkolonialista fogalmak kritikai megközelítését vizsgálja az angol jog Észak-Írországra való kiterjesztésének politikai és szimbolikus hatása kapcsán. Habár – elismeri a szerző – meglepő lehet, azok számára, akik ezt a nem-európai területek kapcsán használják, hogy a fejezet a dekolonizáció elméleti keretére támaszkodik, ezen elméleti keretből kiragadja az alárendelődés (*subordination*) fogalmát. Ezt az ír katolikusok által történelmileg megélt társadalmi-gazdasági kizsákmányolásra, valamint mássá (*othering*) és alsóbbrendűvé minősítésére (*inferiorization*) használja. A szakaszt Lyra Mckee, leszbikus aktivista és szabadújságíró meggyilkolása²⁴ keretezi, ami a felekezeti megosztottságot átlépő, észak-ír LMBT+ aktivizmus ellenállását eredményezte. Vieten végül amellel érvel, hogy Észak-Írország esetében az egymással versengő nemzeti/nacionalista (*nacional(ist)*) narratívák jellemzik a szexualpolitikákat is. Ezek a – gyarmati múlthoz és ellenálláshoz kötődő – narratívák a katolikus konzervativizmustól a szabadság és a szekularizáció felé vezetnek (Vieten 2022:238–239).

A kötet – *Paradoxes in Right-Wing Sexual Politics in Europe: Concluding Remarks* című – zárófejezetében Eva Reimers és Olaf Stuve a korábbi tanulmányok közös elemeire reflektál. Megállapítják, hogy a feminista és a queer mozgalom elért eredményei (nemek közötti egyenlőség, szexuális szabadság) Európában egyrészt nem lineárisan fejlődnek, másrészt nem szabad adottnak tekinteni azokat. A jobboldali szexualpolitikák közös pontjaiként azonosítják a feminizmus elutasítását és az azzal való szembefordulást, a heteronormativitás bárminemű megkérdőjelezésének elutasítását, a család és a gyermekek, valamint a nemzet védelmének kiemelt szerepét (Reimers–Stuve 2022:249–250).

²⁴ Lyra Mckee újságíróként az észak-írországi, etnonacionalista konfliktusról írt. 2019-ben egy, az ír forradalmi időszakhoz köthető megemlékezésen lőtte le egy vélhetően az új IRA szervezethez tartozó személyt.

Három elemet emelnek ki kifejezetten. Egyrészt a jobboldali nacionalizmus és a specifikus hegemon maszkulinitás összekapcsolódását, pontosabban a maszkulinitás jobboldali nacionalista szexualpolitikákban játszott központi szerepét szemben a nem hegemon maszkulinitások mintázataival. Másrészt a kötet fejezetei alapján megállapítható, hogy az „antigender” szövetségek sokfélék, az összekapcsolódások vagy a hasonló narratívák („a nemzethalál fenyegetése”) ellenére nem egységes az európai jobboldali nacionalizmus, és továbbra is meghatározó a helyi kontextus. Harmadrészt, bemutatják a jobboldali nacionalizmus populista jellemzőit (például a közös ellenség kijelölése a mozgalom által, illetve az általuk képviselt nézetekkel kapcsolatos ellenállás hiánya, e nézetek fokozatos elfogadása, olykor *mainstream*é válása) (Reimers–Stuve 2022:256–259). A szerzők különböző javaslatokat fogalmaznak meg, így a jobboldali nacionalista szereplők által diktált politikai napirendekkel szembeni ellenállást, a gazdasági, rasszbeli és politikai egyenlőtlenségekre építő, populista jobboldali nacionalista szexualpolitikák sikerességének alásását, valamint a maszkulinitás normáinak, használatának láthatóvá tételét és kritikus vizsgálatát (Reimers–Stuve 2022:260–262).

Összességében a kötet egyik fő tanulsága, hogy a nemzeti szintű jobboldali szexualpolitikák különböző formában, az áttekintett tanulmányok által feltárt ellentmondásokkal együtt vannak jelen Európában, és a szexualpolitikai aktorok által napirendre tűzött kérdések érintik a nők és a szexuális kisebbségek mozgalmait. A kötet a recenzens számára két fő dologra világított rá. Egyrészt: a jobboldali európai szexualpolitikák belső ellentmondásokkal terhelték. Másrészt: a fent említett mozgalmak jogaira vonatkozó liberalizálódás nem valamilyen lineáris fejlődési vonalat követ, hanem sok szempontból nagyon is törékenynek tűnik.

A kötet újszerű témaválasztása, valamint tematikai és elemzésbeli sokszínűsége miatt releváns olvasmány lehet az európai jobboldali szexualpolitikai témakörök iránt érdeklődők számára. A könyv értő olvasásához azonban ajánlott a témakörhöz kapcsolódó alapvető ismeretekkel és tudással rendelkeznie az olvasónak. A színvonalas kötetet ajánlom a társadalmi nem és szexualitás területén dolgozó kutatók mellett a társadalomtudományi kérdések iránt érdeklő akadémiai intézmények és civil szervezetek munkatársainak.

HIVATKOZÁSOK

- About the Congress, World Congress of Families XIII. Elérhető: <https://wcfverona.org/en/about-the-congress/> [Letöltve: 2022-09-10].
- Cohen, S. (1972) *Folk Devils and Moral Panics: The Creation of the Mods and Rockers*. Oxford: Martin Robertson.
<https://doi.org/10.4324/9780203828250>
- Dupcsik Cs. – Tóth O. (2014) Family Systems and Family Values in Twenty-First-Century Hungary. In Rajkai Z. (szerk.) *Family and Social Change in Socialist and Post-socialist Societies*. Leiden–Boston: MA: Brill.210–249.
https://doi.org/10.1163/9789004276833_008
- Farris, S. R. (2017) *In the Name of Women's Rights: The Rise of Femonationalism*. Durham: Duke University Press.
<https://doi.org/10.1515/9780822372929>
- Kondakov, A. (2014) The Silenced Citizens of Russia: Exclusion of Non-Heterosexual Subjects from Rights-Based Citizenship. *Social & Legal Studies*, 23(2), 151–174. <https://doi.org/10.1177/0964663913505315>
- Kováts E. – Pöim, M. (2015) *Gender as Symbolic Glue: The Position and the Role of Conservative and Far Right Parties in the Anti-gender Mobilizations in Europe*. Brussels: Foundation for European Progressive Studies (FEPS). Elérhető: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/budapest/11382.pdf> [Letöltve: 2022-09-10].
- Lavizzari, A. – Prearo, M. (2019) The Anti-gender Movement in Italy: Catholic Participation Between Electoral and Protest Politics. *European Societies*, 21(3), 422–442. <https://doi.org/10.1080/14616696.2018.1536801>
- Möser, C. – Ramme, J. – Takács J. (szerk.) (2022) *Paradoxical Right-Wing Sexual Politics in Europe*. Palgrave Macmillan, Cham.
<https://doi.org/10.1007/978-3-030-81341-3>
- Puar, J. K. (2007) *Terrorist Assemblages: Homonationalism in Queer Times*. Durham: Duke University Press.
<https://doi.org/10.2307/j.ctv1131fg5>
- Snow, D. A. – Benford, R. D. (1988) Ideology, Frame Resonance, and Participant Mobilization. In Klandermans, B. – Kriesi, H. – Tarrow, S. (szerk.) *International Social Movement Research. 1. kötet*. JAI Press. 197–217.
- Snow, D. A. – Rochford Jr, B. E. – Worden, S. K. – Benford, R. D. (1986) Frame Alignment Processes, Micromobilization, and Movement Participation. *American Sociological Review*, 51(4), 464–481. <https://doi.org/10.2307/2095581>
- Verona Trans-feminist City, Non Una di Meno, 2022. március 29. Elérhető: <https://nonunadimeno.wordpress.com/2019/03/29/verona-trans-feminist-city/> [Letöltve: 2022-09-10].
- Wodak, R. (2015) *The Politics of Fear: What Right-Wing Populist Discourses Mean*. London: Routledge.
<https://doi.org/10.4135/9781446270073>